

การศึกษาหลักฐานโบราณคดีและศิลปกรรม : การศึกษาทางประวัติศาสตร์ศิลปะ

อนวัทย์ เจริญสกุล

1. การศึกษาหลักฐานทางศิลปกรรม

การศึกษาหลักฐานทางศิลปกรรมก็คือ การศึกษาทางประวัติศาสตร์ศิลปะ การศึกษาทางประวัติศาสตร์ศิลปะก็คือ การศึกษาความสัมพันธ์ผลทางทฤษฎีสร้างสรรค์ โดยใช้ศิลปวัตถุที่ช่างและศิลปินได้สร้างทำขึ้น ตามกระบวนการออกแบบและกระบวนการทางช่างเป็นสำคัญ

กระบวนการออกแบบ ก็คือ การเตรียมการสร้างรูปแบบ ตามหน้าที่ใช้สอยขึ้นตามภาวะการถนัดแวดล้อมทั้งหลาย ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง คติความเชื่อ ตลอดจนถึงความรู้ และเทคนิควิทยาที่อยู่ในขณะนั้น

กระบวนการทางช่าง คือ ขั้นตอนของการสร้างแบบให้เป็นรูปจริง ตามความชำนาญ และเทคนิควิธีการช่างของแต่ละบุคคล และหรือสกุลช่างที่ตนดำรงอยู่

2. กระบวนการศึกษา

กระบวนการศึกษาจะประกอบด้วย องค์ประกอบสำคัญสองประการคือ

1. แนวความคิด

2. วิธีการศึกษา

แนวความคิด และวิธีการศึกษาในทางประวัติศาสตร์ศิลปะนั้น จะมีค่าตัดเทียมกัน ถ้าหากว่าใช้แนวคิดที่ต่างกันเสียแต่ต้นแล้ว ถึงแม้ว่าจะใช้วิธีการศึกษา วิธีการเดียวกันก็ตาม ก็จะทำให้มีเป้าหมายและผลลัพธ์ในบั้นปลายต่างกัน

แนวคิดการศึกษาทางประวัติศาสตร์ศิลปะ เพื่อให้ปฏิบัติกันอยู่ในขณะนี้มีประมาณ 4 แนว คือ

1. การศึกษาทางประวัติศาสตร์ศิลปะ ก็คือ การศึกษาแบบศิลปะ

2. การศึกษาทางประวัติศาสตร์ศิลปะ เพื่อช่วยสนับสนุนการศึกษาทางประวัติศาสตร์

3. การศึกษาทางประวัติศาสตร์ศิลปะ ก็คือ การศึกษาศิลปะวัตถุเพื่อสร้างประวัติศาสตร์

4. การศึกษาทางประวัติศาสตร์ศิลปะ ก็คือ การศึกษาความสัมพันธ์ผลทางการสร้างสรรค์ของชุมชนในช่วงเวลาหนึ่งๆ

แนวคิดทั้ง 4 หัวข้อนี้ หัวข้อสุดท้ายน่าจะเป็นแนวคิดที่น่าสนใจที่สุดในขณะนี้

วิธีการศึกษา ที่จะทำให้เห็นถึงความสัมพันธ์ผลทางการสร้างสรรค์นั้น ควรจะประกอบด้วยหัวข้อต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. การออกแบบ
2. กรรมวิธีการการผลิต
3. การศึกษาแบบศิลปกรรม²
4. การศึกษาทางประวัติศาสตร์
5. การศึกษาคู่มือทางศิลปกรรม

ในหัวข้อที่ 1-2 นั้น

จะทำให้เห็นถึงกระบวนการออกแบบที่เป็นผลมาจากภาวะทางเศรษฐกิจ สังคม ฯลฯ โดยตรง

ในหัวข้อที่ 3 จะทำให้เห็นถึงฝีมือช่าง และสกุลช่างของศิลปิน ผู้ผลิตในช่วงเวลาหนึ่งๆ

ในหัวข้อที่ 4 จะแสดงให้เห็นถึงคติความเชื่อ ตลอดจนถึงพิธีกรรมของชุมชน

ในหัวข้อที่ 5 จะแสดงให้เห็นถึงพุทธิปัญญา และพลังสร้างสรรค์ของชุมชน โดยผ่านจากตัวศิลปิน ตามกรรมวิธีการสร้างสรรค์งานศิลปกรรม

3. ที่มาของศิลปวัตถุ

นอกจากเนื้อหาและวิธีการ การศึกษาเบื้องต้นแล้ว ก็ยังมีความจำเป็นที่จะต้องรู้ที่มาของศิลปวัตถุเป็นอย่างดี เพื่อใช้เป็นข้อกำหนดการพัฒนากิจการสร้างสรรค์ในขอบเขตหรือเนื้อหาในช่วงเวลาหนึ่งๆ ด้วย

ภาคผนวก

ความหมายและวิธีการ การวิเคราะห์แบบศิลปกรรม (Style Analysis)³

วิธีการวิเคราะห์แบบศิลปกรรมเป็นวิธีการ (methodology) หรือกระบวนการศึกษาวิเคราะห์ (process of analysis) แบบศิลปะของสกุลช่างหรืออารยธรรมหนึ่งๆ เพื่อดำเนินการกำหนดอายุของโบราณศิลปวัตถุเหล่านั้นตามระเบียบหรือกฎเกณฑ์ของการของศิลปะโดยทั่วไป

วิธีการศึกษาจะแบ่งออกเป็นสี่ขั้นตอนใหญ่ ๆ คือ ในขั้นแรกจะต้องจำแนกให้ได้เสียก่อนว่า ข้อมูลที่จะทำการศึกษาคือผลงานของสกุลช่างหรืออารยธรรมใด ๆ ในขั้นที่สอง ถ้าหากว่ามีข้อมูลอยู่เป็นจำนวนมากก็ควรจะแบ่งข้อมูลเหล่านั้นออกเป็นหมวดหมู่เสียก่อน ในกรณีที่มีข้อมูลเดียวโดด ๆ ก็ควรจะกำหนดตำแหน่งในช่วงเวลาให้ได้พอประมาณ (ตามวิธีการตั้งสมมุติฐานเชิงการวิจัย) ถ้าหากว่าผู้ศึกษามีประสบการณ์มากพอสมควร

เมื่อได้ดำเนินการการศึกษาทั้งสองขั้นตอนเรียบร้อยแล้ว ในขั้นที่สามก็จะดำเนินการวิเคราะห์จำแนกแจกแจงถึงการออกแบบ โครงสร้าง องค์ประกอบต่าง ๆ ฝีมือช่างและรายละเอียดอื่น ๆ ตลอดจนถึงตัววัสดุที่นำมาใช้สร้างงาน ฯลฯ เพื่ออำนวยความสะดวกให้จัดลำดับขั้นตอนเชิงพัฒนาการได้โดยสะดวก

ในขั้นที่สี่ถ้าหากว่าต้องการรู้การกำหนดอายุที่แน่นอน (absolute chronology) และมีความรู้หรือข้อมูลอื่นที่อำนวยความสะดวกให้ดำเนินการได้ตามประสงค์ อาทิเช่น มีตัวแบบที่กำหนดอายุได้แน่นอนให้ศึกษาเทียบเคียงได้ หรือมีหลักฐานภาคเอกสารที่มีค่าสัมพันธสูง แต่มีค่าแปรน้อย ก็อาจจะใช้หลักฐานเหล่านี้มาช่วยกำหนดอายุข้อมูลที่ทำการศึกษาก็ได้โดยตรง

อย่างไรก็ตาม ถ้าหากว่าไม่มีหลักฐานที่ใช้เทียบเคียงหาอายุได้อย่างแน่นอนแล้ว ก็ไม่มีความจำเป็นที่จะพยายามไปกำหนดอายุอย่างตายตัวเสียแต่แรก ควรจะปล่อยให้มันเป็นผลที่เปิดเผยให้ดำเนินการศึกษาต่อไปได้ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าทั้งผลการศึกษวิเคราะห์ในขั้นที่สามไว้อย่างลอย ๆ ผู้ศึกษาควรจะมีข้อสรุปเชิงสมมุติฐานโดยวิธีการทุกรูปแบบเท่าที่ผู้ศึกษาจะมีกำลังทำได้

ดังนั้นการวิเคราะห์แบบศิลปกรรมจึงเป็น วิธีการ หรือ กระบวนการศึกษา มิใช่เนื้อหาสาระหรือมรรคผลของวิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ

อย่างไรก็ดี เครื่องมือนี้นักมีใช้ได้เปรียบและขีดจำกัดในตัวเอง ดังที่ปรากฏอยู่ในวิธีการแบบอื่น ๆ อยู่เสมอ เพราะผลการศึกษาค้นคว้าที่จะได้ออกมาอย่างเที่ยงตรงนั้นจะต้องสามารถควบคุมค่าแปรในพื้นที่ (space) และเวลา (time) ตลอดจนถึงวัสดุที่ใช้ให้ได้เสียก่อน ดังนั้นนอกจากตัววิธีการเองแล้วก็ต้องกำหนดกรอบโครงการศึกษา¹ ที่มีประสิทธิภาพที่จะควบคุมปัญหาให้ได้เสียก่อน มิฉะนั้น อาจจะเกิดค่าแปรที่ทำให้การกำหนดอายุ หรือสายการพัฒนาการคลาดเคลื่อนไปจากความเป็นจริงเสียทั้งหมด อาทิเช่น การกำหนดอายุและการพัฒนาการของแบบศิลปะในช่วงสมัยก่อนอยุธยาตอนต้น ห้างในบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาและภูมิภาคอื่น ๆ ในประเทศไทย

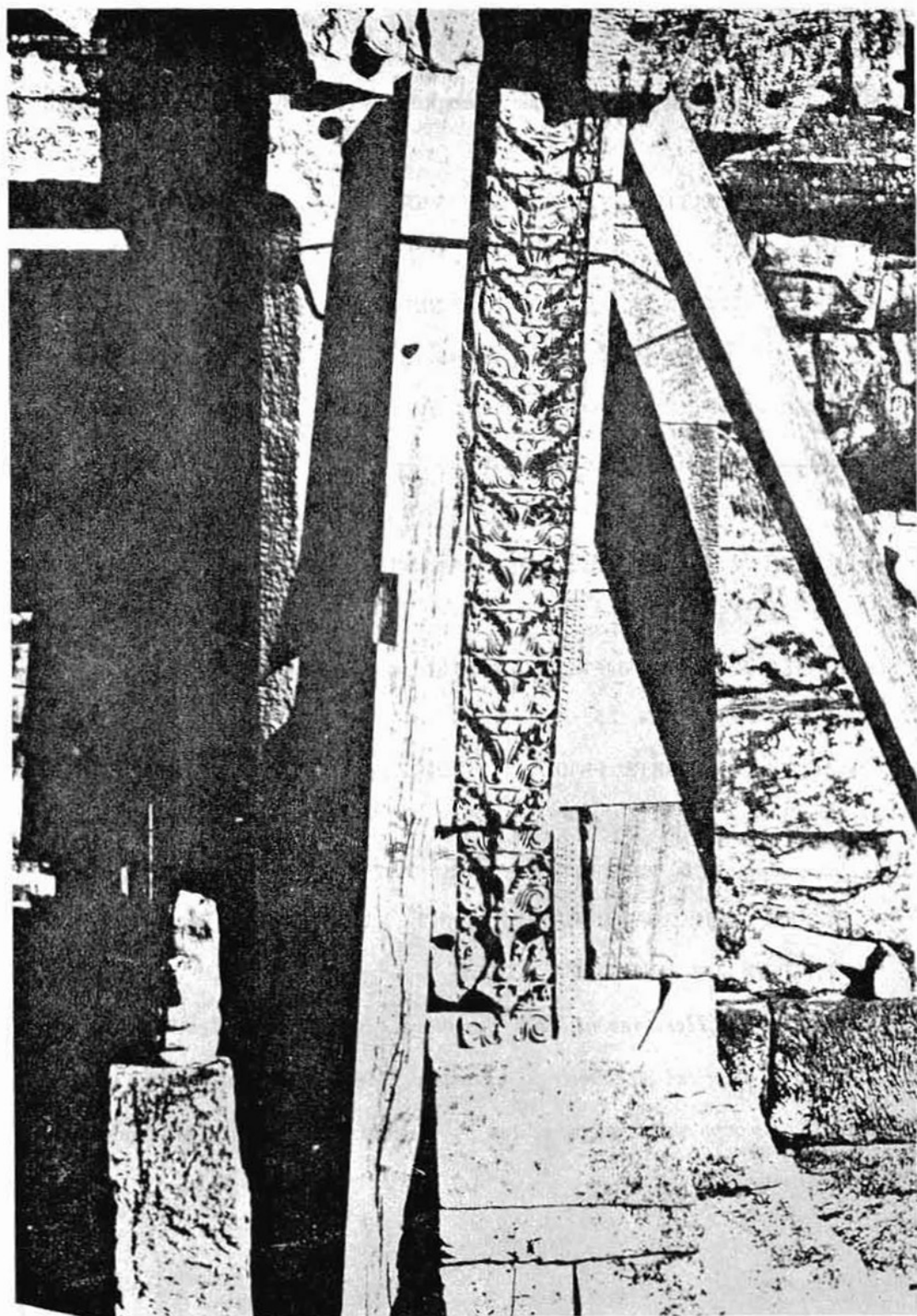
เชิงอรรถ

1. สมาคมประวัติศาสตร์, “เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการ เรื่องวิธีการใช้หลักฐานทางประวัติศาสตร์”, (22-23 มิถุนายน 2527) ณ ห้องประชุม ชั้น 4 ตึกอเนกประสงค์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
2. โปรดดูรายละเอียดในภาคผนวก
3. _____, เอกสารประกอบการสัมมนา เรื่องสิ่งแฝงเร้นในจิตรกรรมฝาผนังอีสาน (2-4 ธันวาคม 2526), ณ ห้องประชุมใหญ่ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
4. กรอบโครงการศึกษากำหนดได้ด้วยวิธีการหรือแบบแผนการศึกษาในโครงสร้างใหญ่และแนวความคิด (concept) ที่มีต่อการแก้ปัญหาตามเนื้อหา

บรรณานุกรมเบื้องต้น

- คณะกรรมการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. “แนวการวิจัยเชิงคุณภาพ” เอกสารจากการสัมมนาเรื่อง การวิจัยเชิงคุณภาพฯ สำนักงานการรัฐมนตรี. 2522 (อัดสำเนา)
- จิตร ภูมิศักดิ์. สังคมไทยลุ่มน้ำเจ้าพระยาก่อนสมัยอยุธยา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ไผ่งาม, 2526
- เจตนา นาควัชระ. แนวการวิจัยทางมนุษยศาสตร์ ในทางไปสู่วัฒนธรรมแห่งการวิจารณ์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ดวงกมล, 2524
- ชินวุธ สุนทรมิมะ. หลักและวิธีการทำวิทยานิพนธ์ฯ. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2515
- ทวีป ศิริวิสัย. “การวิจัยทางการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร”, กรุงเทพฯ, 2525 (อัดสำเนา)
- นิคม มุสิกคามะ. (บรรณาธิการ). ไบรอันคดีเบื้องต้น. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2527
- ประวัติศาสตร์ฯ, สมาคม. “สถานะของวิชาประวัติศาสตร์ในปัจจุบัน” เอกสารการสัมมนาประวัติศาสตร์, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2523
- พิริยะ ไกรฤกษ์. “วิธีการวิจัยประวัติศาสตร์ศิลปะในประเทศไทย” เอกสารการประชุมวิชาการ เรื่องการวิจัยด้านมนุษยศาสตร์และศิลปะ พ.ศ. 2523 (อัดสำเนา)
- พิริยะ ไกรฤกษ์. “แนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์ศิลปะในประเทศไทย” เอกสารการสัมมนา การวิจารณ์ศิลปะ ณ มหาวิทยาลัยศิลปากร. พ.ศ. 2525 (อัดสำเนา)

- มนวิภา ไชยพันธ์. "การพิจารณาและวิเคราะห์เอกสาร", *นภศูล* (2525)
- ศรีศักร วัลลิโภดม. "ข้อขัดแย้งในเรื่องประวัติศาสตร์ไทย", *นภศูล* ๔ (2515)
- สมิธิ ศิริวัฑฒ. *วัดสัณ. Assumption Press, Bangkok 1977.* กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อัสสัมชัญ, 1977.
- สุภัทรดิศ ดิศกุล, หม่อมเจ้า. "เทวรูปสัมฤทธิ์สมัยสุโขทัย" รายงานการวิจัยคณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร 2519 (พิมพ์ดีด.)
- โบราณคดี, คณะ. *วิวัฒนาการของศิลปะอินเดียแบบอมราวตี.* กรุงเทพฯ, 2511
- _____. *วิชาโบราณคดี และโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ในประเทศไทย.* สุจิตต์ ดอนรับน้องใหม่ มหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ. 2511 กรุงเทพฯ : คณะโบราณคดี, 2511
- _____. "การกำหนดอายุโบราณวัตถุสถาน โดยใช้วิวัฒนาการของลวดลาย", เอกสารการประชุม วิชาการเรื่อง การวิจัยด้านมนุษยศาสตร์และศิลปะ พ.ศ. 2523 (อัดสำเนา)
- สันติ เล็กสุขุม. *วิวัฒนาการของชนชั้นระดับลวดลายสมัยอยุธยาตอนต้น.* กรุงเทพฯ: อมรินทร์การพิมพ์, 2522
- สนิท สมักรการ. *วิธีการศึกษาสังคมมนุษย์กับตัวแบบสำหรับการศึกษาสังคมไทย.* กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์ฯ, 2514
- อนุวิทย์ เจริญศุกุล. "การกำหนดอายุปราสาทที่เมืองศรีเทพ", *วารสารเมืองโบราณ*, 5 (เมษายน, 2522)
- _____. "แบบและวิธีการทำวิทยานิพนธ์, การออกแบบสถาปัตยกรรมในระดับปริญญาตรี แบบจำลองแนวความคิดภาคตั้งโครงการ", *วารสารวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร*, (2525)
- Boisselier, Jean. *The Heritage of Thai Sculpture.* New York : Weatherhill, 1975.
- Clarke, David. *Analytical Archaeology.* London : Methuen & Co Ltd., 1971.
- Kahn, Louis I. *Form and Design*; edited by Vincent Scully, Jr., New York : George Braziller, 1962.

รายละเอียดลายหน้าเสามุขด้านทิศใต้ของปราสาทประธาน
ประสาทมพนวัน ราว พ.ศ. 1625-1650